

רמלה: החצר האחורית של מרכז הארץ

כתיבה: טלי חזן, אהוד עוזיאל ורונית פיסו. 7 בדצמבר 2008, שבוע זכויות האדם

מבוא

העיר רמלה נוסדה לפני כ-1300 שנה, ובמשך תקופות ארוכות שימשה כעיר בירה, מרכז מסחר ותרבות משגשגים, כפי שהאתרים ההיסטוריים המרהיבים מעידים. אך רמלה של 2008 היא עיר מוחלשת, רחוקה מן העין הגם שהיא ממוקמת במרכז הארץ. עיר שבה נמנעות מתושביה רבות מזכויות האדם. עיר עם תשתיות מוזנחות ובמצוקת דיור; הפרות זכויות

עובדים והפרת הזכות לחינוך. גם ברמלה יחסי רוב-מיעוט בין התושבים היהודים לבין התושבים הערבים לובש צורה כעורה של גזענות ואפליה, בדפוס המאפיין ערים מעורבות נוספות. אפליה זו היא לא משמים. היא תוצר של יד מכוננת. של מדיניות תכנון קלוקלת.

במלאת שישים להכרזה הבינלאומית בדבר זכויות אדם, בחרה האגודה לזכויות האזרח לשים את רמלה על ראש שמחת שבוע זכויות האדם. האגודה חברה לפעילות המבורכת הקיימת ברמלה, שבורכה באישים ובארגונים העושים יחדיו לשיפור מצב זכויות האדם, למען חיים מלאי כבוד לתושבי העיר, ערבים כיהודים. זאת בתקווה שהפניית הזרקור לרמלה תקדם, ולו במעט, את מצב זכויות האדם שבה.

רמלה היא עיר מעורבת: יהודים ערבים, ותיקים חדשים. "עיר מעורבת", זה לא רק מתחים וקושי, אלימות ועוני. זו גם אוירה מיוחדת, עושר תרבותי ודתי, היסטוריה והווה.

עובדות ונתונים:

- ↩ רמלה מונה 65 אלף תושבים, 77% מתוכם הם יהודים והשאר ערבים – מוסלמים ונוצרים.
- ↩ 30% מהתושבים הם ילדים מתחת לגיל 17.
- ↩ 43% מהתושבים הם עולים שלא נולדו בישראל. כרבע מאוכלוסייתה כיום הינה עולים חדשים מ-15 השנים האחרונות, וחלק גדול מהם מ-5 השנים האחרונות.
- ↩ רק 9% מהתושבים הם בעלי השכלה אקדמאית.

רמלה, פריפריה במרכז

רמלה סובלת מאפליה בשני רבדים: ברמה הארצית – אפליה והזנחה בהשוואה לערים לא-מעורבות בסביבתה, וברמה העירונית – באפליית המיעוט הערבי בתוך העיר.

ברמה הארצית, קיימת מדיניות של אפליה בתקציבים ובהשקעה בתשתיות לעומת ערים אחרות בסביבה (מודיעין, מכבים-רעות), וכן מדיניות של הפנייה מתמדת של עולים חדשים לעיר. רמלה

נמצאת בעשירון האחד לפני האחרון בסיכון לעוני. עקב כך, האוכלוסיות החזקות עוזבות את רמלה, דבר המשפיע לא רק על הכנסות העירייה אלא גם על יכולתם של התושבים לחולל שינוי משמעותי בעירם.

ברמה המקומית, מדינת ישראל ועיריית רמלה מובילות באופן יזום ומתוכנן את מדיניות ההפרדה והאפליה בעיר המעורבת. מחד ישנה מדיניות של עירוב אוכלוסיות מוחלשות רב-תרבותיות בתוך העיר, ומאידך מדיניות של חלוקת משאבים על בסיס אתני/לאומי, אשר משמרת את המתח, העימות וההפרדה בין הקהילות השונות. המשאבים המועטים שישנם מועברים לא לפי קריטריונים אחידים, אלא לפי הרכב אתני/לאומי, למשל תמיכה באוכלוסיות העולים החדשים – משרד הקליטה מעניק הטבות במשכנתאות ומענקי דיור, הכשרות מקצועיות ועזרה בשילוב ילדים במערכת החינוך. הגם אם התמיכה בעולים הינה חיונית לקליטתם, הדבר מעיד על מדיניות חלוקת המשאבים הציבוריים באופן המונע את צמצום הפערים הקיימים באוכלוסייה הוותיקה ופוגע בעיקר בתושבים הערביים.

את השילוב בין שתי הרמות ניתן להמחיש בנתון הבא:

אחוז הזכאים לבגרות בשנת תשס"ו במגזר הערבי ברמלה עמד על 45%, במגזר היהודי ברמלה עמד על 48%, ובערים הסובבות את רמלה: רחובות 60%, מודיעין-מכבים-רעות 62%, ביבנה 66%. (מתוך אתר

משרד החינוך, <http://www.education.gov.il/merkaz/download/bagrut06.xls>)

זכויות חברתיות וכלכליות

התמונה המאפיינת את תושבי רמלה, יהודים כערבים, ותיקים כעולים, היא שיעורי מיצוי זכויות נמוכים. מיצוי זכויות הוא תהליך שבו זכאים לשירותים ולקצבאות מסוימות מממשים בפועל את זכאותם לקבלת הקצבה או השירות. אוכלוסיות מוחלשות הן לרוב אוכלוסיות שבהן שיעורי המיצוי נמוכים, בין אם משום שאינן מודעות לזכויותיהן (למשל, אינן חשופות למידע), משום שהן מתמודדות עם קשיי שפה וחסמים ביורוקרטים או משום שהן מנותקות מרשתות חברתיות.

לדוגמא, חלק מעובדי חברות הקבלן אינם מודעים לזכויותיהם וחשופים לניצול על-ידי המעסיקים; נערים נאלצים לעבוד תחת נורמות עבודה שאינן מתאימות לגילם; תושבים המסורבים טיפולי בריאות חיוניים.

הזכות לקורת גג והזכות לתכנון

אפליית הציבור הערבי ברמלה מתבטאת באופן חריף ביותר בנושא התכנון והבנייה. העירייה נוקטת מדיניות של הגבלת הפיתוח והבינוי של האוכלוסייה הערבית, לעומת היהודית.

מיצוי הזכות לבריאות – דוגמא:

סיפורן של שתי משפחות שונקות השנה לטיפול לילדיהם באמצעות קלינאית תקשורת. על אף שטיפול זה נכלל בסל הבריאות, קופת החולים קבעה שעל המשפחות לשלם בעצמן עבור רוב הטיפול - הפרה של זכותם לבריאות, וגזירה כלכלית שהמשפחות לא יכלו לעמוד בה. רק לאחר שהן פנו לעזרת ש.י.ל (שירות יעוץ לאורח), וש.י.ל דרשו מהקופה את מימוש הזכות - אז נאותה הקופה להפנות לטיפול ולכסות אותן.

האוכלוסייה הערבית, ברובה, מתגוררת בשכונות נפרדות, כגון ג'ואריש, מיעוטים, גן חק"ל והעיר העתיקה. בשכונות אלה רוב הדירות נמצאות בבעלות מינהל מקרקעי ישראל וחברות עירוניות, והן נשכרות ונחכרות בדמי מפתח. לתושבים אין אפשרות לרכוש את הדירות ולהיפך לבעליהן או להוריש אותן לילדיהן. מספר שכונות, בעיקר בעיר העתיקה, מיועדות לשימור, דבר חיובי כשלעצמו, אך לתושבים אין אפשרות לפתח את סביבתם.

העירייה אינה מציעה פתרונות דיור ההולמים את צרכי האוכלוסייה המתפתחת, באמצעות הקמת שכונות חדשות או איתור שטחים נוספים ומתן היתרי בנייה עליהם.

באין מוצא ובאין קורת גג, התושבים הערבים פונים לפתרונות דחק – בנייה ללא היתרים או בנייה על קרקע חקלאית. העירייה, בתורה, מכריזה על הבתים כלא חוקיים וכברי הריסה, והורסת אותם. למשל, בשכונת גן חק"ל המונה 1,900 תושבים, 90% מהם גרים בבתים שנבנו ללא היתר וחלקם מיועדים להריסה. תוכניות המתאר שאושרו לשכונה זו אינן מספיקות, שכן הן כוללות רק חלק מהתושבים ואינן מתחשבות בגידול העתידי. בחמש השנים האחרונות נהרסו עשרות בתים בשכונות הערביות ברמלה.

לעומת זאת, התגובה על בנייה ללא היתרים הנעשית על-ידי יהודים זוכה לקבלה ולהבנה, ותדירות ההריסות בשכונות היהודיות נמוכה בהרבה.

נגישות לשירותים ציבוריים בהיעדר תחבורה ציבורית

רשות המונעת מחלק מתושביה גישה לשירותים ציבוריים מועלת בתפקידה. הדבר נכון בעיקר לאוכלוסייה מוחלשת, ממעמד סוציו-אקונומי נמוך, שאין באפשרותה לשלם עבור הסעות פרטיות על מנת לקבל שירותי בריאות, שירותים עירוניים וציבוריים שונים, השתלבות בשוק העבודה או לצורך חיי משפחה.

במשך שנים נאלצו תושבי השכונות הערביות גן חק"ל וג'ואריש, שבהן מתגוררים למעלה מ-7,000 תושבים, לצעוד מרחק של למעלה מקילומטר עד לתחנת האוטובוס הקרובה, ומשם לנסוע למחוז חפצם, לא פעם ביותר מקו אוטובוס אחד.

סיפורה של שכונת הרכבת

שכונת הרכבת נבנתה עוד לפני קום המדינה, כמקבץ בתים אשר שימשו את עובדי הרכבת דאז (ממנה נגזר שמה של השכונה). למרות שהשכונה אינה מוכרת כשכונת מגורים, חלק גדול מהדירות שייכות לחברת עמידר ונרכשו על-ידי התושבים. שאר המבנים נבנו ללא היתרים, בבנייה צפופה וללא חנוון. עיריית רמלה לא מכירה בשכונה ומתעלמת מהתושבים הגרים בה ומצורכיהם. בשכונה אין תשתיות של כבישים ומדרכות, אין תחבורה ציבורית, אין פינוי אשפה, אין תאורה ואין שירותי בריאות. השכונה מוקפת במערך תחבורה מתפתח ומתרחב, שיותר אותה אי קטן של שכונת מגורים בלב עורק תחבורתי ראשי. בשכונה אין מעבר בטוח על מסילת הרכבת ואין הגנה מפני הרכבות החולפות. עד כה נהרגו 6 מתושבי השכונה על פסי הרכבת. בנוסף, השכונה ממוקמת בצמוד לאזור תעשייה חדש, המביא עימו גם מפגעים סביבתיים.

בעקבות עתירה שהוגשה בספטמבר 2006 ע"י האגודה לזכויות האזרח ביחד עם עמותת א-דאר ובשיתוף נציגי תושבים ונציגי פרויקט ערים מעורבות - שתי"ל, החלה לפעול תחבורה ציבורית בשכונות אלה. בעתירה נטען, כי תושבי השכונות הערביות בעיר רמלה מופלים לרעה בתחום התחבורה ביחס לתושבי יתר השכונות. לאחר מפגשים משותפים של תושבי העיר, העירייה וחברת סופרבוס, החלו קווי התחבורה הציבורית לפעול בשתי השכונות. לאחרונה, חברת האוטובוסים החליטה להפסיק את קו האוטובוס ששירת את תושבי שכונת ג'ואריש, למרות שהתושבים זקוקים להמשך שירותי התחבורה הציבורית.

הזכות לחינוך

הזכות לחינוך הינה זכות אדם בסיסית, ומהווה את הבסיס לצמיחת האישיות, ללמידת כישורי חיים ולפיתוח יכולות ולהיותנו בני אדם יצירתיים ומגוונים. כאשר זכות זו מופרת, הרי שניטל מן האדם חלק מאנושיותו.

דוגמא להפרת הזכות לחינוך ברמלה היא ביטול הרישום של ילדי שכונת דהמש, שכונה הסמוכה לרמלה, לגנים ולכתות א' לשנת הלימודים תשס"ז. זאת למרות שבמשך שנים כל ילדי השכונה למדו ברמלה, ואחיהם הגדולים של התלמידים הצעירים אמורים להמשיך וללמוד ברמלה. עיריית רמלה החליטה שהילדים אינם זכאים ללמוד עוד ברמלה, הסתלקה ממחויבותה והותירה אותם ללא מסגרת לימודית כלשהיא.

בעקבות עתירה של האגודה לזכויות האזרח וארגון כראמה לזכויות האדם, נגד עיריית רמלה ונגד המועצה האזורית עמק לוד שבשטחה השכונה, החלטת העירייה בוטלה, וכך התאפשר גם לתלמידי שכונת דהמש לפתוח את שנת הלימודים כסדרה. השופט קובי ורדי מתח ביקורת חריפה על עיריית רמלה ועל נסיונותיה לקבוע עובדות בשטח ולשנות מצב שקיים שנים רבות, ללא בחינת ההיבטים החברתיים, הכלכליים והאנושיים של השינוי וללא התראה מוקדמת, ובאופן שפגע משמעותית בזכות הילדים לחינוך.

עיר ובליבה חומה

לפני כעשר שנים נבנתה חומה שנועדה להפריד בין שכונת ג'ואריש ושכונת גני-דן החדשה. האמתלה לבניית החומה היתה לשם בטחון תושבי שכונת גני-דן ורכושם. התוצאה היא המחשה נוספת ליחס מזלזל באוכלוסייה שלמה ולתפיסתה כאיום, וזאת במקום מציאת פתרונות מעמיקים יותר לטפל בגורמים המחוללים אלימות.

מראי מקום

האגודה לזכויות האזרח www.acri.org.il

האוכלוסייה הערבית בערים מעורבות בישראל, ראסם ח'מאיסי, 2008, שתי"ל

סקר תכנוני בשכונות הערביות בעיר רמלה, יובל תמרי, 2005, שתי"ל

על החשיבות של מיצוי זכויות, גיוני גל, 2007, "בטחון סוציאלי", גליון 73